

Herr vice Talmannen: Jag får vördsamt hemställa, att Stats-Utskottets Utlåtande N:o 31 och Banko-Utskottets Memorial N:o 5 måtte sättas främst på föredragningslistan till nästa sammanträde.

Denna hemställan bifölls.

Kammaren åtskiljdes kl. $\frac{1}{4}$ 3 e. m.

In fidem
O. Brakel.

Thorsdagen den 2 Mars 1870.

Kammaren sammanträdde kl. 10 f. m.

Justerades protokollet för den 14 dennes.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till afgörande Stats-Utskottets den 22 och 23 dennes bordlagda Memorial N:o 31, med förslag till sammanjemkning eller voteringspropositioner i anledning af Kamrarnes skiljaktiga beslut uti åtskilliga frågor, rörande anslagen under Riksstatens särskilda Hufvudtitlar.

1sta—3:dje punkterna.

Voteringspropositionerna godkändes.

4:de punkten.

Grefve Mörner, Carl Göran: Denna Kamrarnes beslut vid Femte Hufvudtiteln fattades med anledning af de särskilda punkter, som Stats-Utskottet hade framställt, och fattades såsom motsats till

dessas. Andra Kammaren har deremot helt och hållet bifallit Stats-Utskottets punkter.

Mig vill det synas, att dessa beslut böra ganska väl kunna ställas mot hvarandra i den ordning de fattats, och den omständighet, att Stats-Utskottet funnit ändamålsenligt att votera om alla punkterna på en gång, utgör icke för mig tillräcklig grund att anse detta sätt att tillvägagå vara med grundlagens innehåll öfverensstämmande. Betänkandet angående Femte Hufvudtiteln var uppställt i punkter, och på samma sätt borde äfven voteringspropositionerna hafva blifvit uppställda. Genom den här vidtagna sammanföringen inträffar äfven att frågor, hvarom båda Kamrarna äro ense, blifva föremål för votering. Så är anslaget af 230,000 R:dr "till gemenskapens vid sjöförsvaret natura-underhåll" beviljad af båda Kamrarna, men denna fråga är dock nu upptagen både i ja- och i nej-propositionen, och blir sålunda åter föremål för votering. Jag kan icke godkänna den uppställning Utskottet gjort i afseende å Femte Hufvudtiteln, och yrkar derföre återremiss af den nu föredragna punkten.

Grefve af Ugglas: Jag instämmer med den siste talaren deri, att blott den omständighet att voteringen skulle hafva gifvit ett besynnerligt resultat, icke kunde hafva berättigat Stats-Utskottet att icke uppställa båda Kamrarnes beslut mot hvarandra, men jag ber att få fästa hans och Kammarens uppmärksamhet derpå, att Utskottet icke kunnat tillvägagå på annat sätt i följd deraf, att beslut fattats inom ena Kammaren, hvilka inom den andra icke haft någon direkt motsats. T. ex. Kongl. Maj:t hade föreslagit att 200,000 R:dr skulle till Statsverket ingå, under vilkor att anslaget till flottans öfning förlefve oförändradt. Deröfver yttrade sig ej Utskottet, enär, då Utskottet föreslagit att anslaget skulle nedsättas, man ansåg vilkoret hafva förfallit. Andra Kammaren godkände, som vi veta, allt hvad Utskottet i hithörande frågor föreslagit. Första Kammaren åter intog i sitt beslut ett godkännande af att dessa 200,000 R:dr skulle till Riksgälds-kontoret inflyta. Mot detta Första Kammarens positiva beslut skulle man icke kunna sätta något annat än Andra Kammarens tanke, att dessa medel icke skulle till Statsverket ingå, (då anslaget för sjövapnets öfningar minskats, skulle de behövas för detta ändamål), och då hemställer jag, huru en voteringsproposition skulle kunna uppställas; mot ett direkt beslut af den ena Kammaren skulle man ju ställa upp en tanke af den andra. Vidare tillåter jag mig erinra, att de af Grefve Mörner åberopade besluten angående gemenskapens underhåll icke äro alldeles lika. Båda Kamrarna hafva nog beviljat 230,000 R:dr, men Första Kammaren har derjemte beslutat, att den af anslaget vid årets slut befintliga behållning skulle till Riksgälds-kontoret aflemnas; och det förefinnes således en olikhet mellan båda Kamrarnes beslut, hvilken måste slitas genom gemensam votering. På grund af hvad jag nu anför, hoppas jag Kammaren skall inse, att voteringspropositionerna vid Femte Hufvudtiteln icke kunnat uppställas annorlunda än som skett, just derföre att man icke haft några bestämda beslut att sätta mot hvarandra.

Grefve

Grefve Mörner: Hvad angår de ifrågavarande 200,000 R:dr, hvilka enligt Första Kammarens beslut skulle till Riksgälds-kontoret öfverlemnas, så, och då Andra Kammaran utgått från den synpunkt, att alla reservationer skulle för statsverkets räkning användas, lära väl dessa 200,000 R:dr vara derunder inbegripna; och således bör väl icke i detta fall för Stats-Utskottet förefinnas någon olöslig svårighet. Jag medgifver, att det kan vara ganska ändamålsenligt för de olika åsigternas förfaktare att sålunda vinna allt eller intet, men i afseende å riktigheten att på detta sätt uppställa voteringspropositioner vågar jag fortfarande hysa betänkligheter, och jag vidhåller derföre mitt yrkande om återremiss.

Herr Wærn: Svårigheten att ställa upp de särskilda punkterna mot hvarandra framgår tydligast, om man fäster sig vid 1:sta punkten i nejpropositionen, motsvarande Utskottets af Andra Kammaran godkända hemställan i 5:te punkten af BetänkanDET angående 5:te Hufvudtiteln, "att, jemte det penningeanslaget till flottans underhåll 592,888 R:dr 30 öre indrages, hos Kongl. Maj:t anhålla att Kongl. Maj:t täcktes till de ändamål, för hvilka nämnda anslag är afsedt, för år 1871 anvisa nödiga medel utaf de å 5:te Hufvudtiteln befintliga för deras ursprungliga ändamål icke behöfliga behållningar." Man hänvisar således Kongl. Maj:t i afseende å flottans underhåll till befintliga tillgångar. Hvilket af Första Kammarens beslut skulle nu sättas mot detta? Det skulle väl blifva Kammarens beslut vid 5:te punkten, der Kammaran beviljat det ifrågavarande anslaget att utgå såsom reservationsanslag, men Kammaran har sedermera i 6, 7 och 10 punkterna beslutat att återstående disponibla tillgångar skola till statsverket öfverlemnas. Om man nu antog, att i afseende å 5:te punkten Andra Kammarens beslut segrade, men vid de öfriga Första Kammarens, så skulle Kongl. Maj:t vara hänvisad att för flottans underhåll vända sig till befintliga tillgångar, på samma gång som Riksdagen också beslutat att dessa tillgångar skulle till statsverket ingå. Då enligt min åsigt Utskottet icke kunnat tillvägagå annorledes än som skett, anhåller jag om proposition på bifall.

Grefve Mörner, Carl Göran: Just i denna punkt, eller den 5:te af Utskottet uppställda, synes mig saken vara ganska klar, ty deremot svarar väl Första Kammarens beslut i 5:te punkten. Om man förutsätter, att en majoritet icke vill vara konsekvent, att den icke har något minne från den ena punkten till den andra, kan man nog komma till de mest besynnerliga resultat; men jag tror ej, att möjligheten af att sådant skulle kunna inträffa utgör tillräckligt skäl för att på detta sätt söka göra sig till förmyndare för majoriteten; jag är rädd att man misslyckas i det försöket.

Grefve af Ugglas: Jag får fästa Grefve Mörners uppmärksamhet på att punkterna icke kunna stå emot hvarandra, emedan den ena Kammarens beslut förutsätter, att besparingen af 648,000 R:dr icke skall ingå till Riksgälds-kontoret. Jag anhåller derföre, att icke någon återremiss måtte komma i fråga.

Häri instämde Herr von Koch.

Herr Nordström: För min del instämmer jag med Grefve Mörner i anhållan om återremiss. Att en sådan gemensam omröstning skulle göras öfver flera särskilda punkter på samma gång, synes ingalunda vara lämpligt, då mången kan vilja rösta ja i den ena punkten och nej i den andra.

Sedan öfverläggningen härefter förklarats slutad, samt Herr Grefven och Talmannen upptagit de derunder gjorda yrkanden å dels godkännande af den ifrågavarande voteringspropositionen och dels återremiss deraf; framställde Herr Grefven och Talmannen proposition på godkännande af voteringspropositionen och, då dervid svardes många ja jemte några nej, förklarade sig hafva funnit ja öfvervägande.

5:te — 12:te punkterna.

Voteringspropositionerna godkändes.

13:de punkten.

Utskottets förslag bifölls.

14:de — 18:de punkterna.

Voteringspropositionerna godkändes.

19:de punkten.

Grefve Hamilton, Henning: Att Utskottet icke särskildt redogjort för de frågor, deri Kamrarne fattat sammanstående beslut och hvilka sålunda äro med Riksdagens rätt afgjorda, finner jag riktigt, men deremot anser jag det hafva ålegat Utskottet att inför Kamrarne framlägga de punkter, deri skiljaktiga beslut fattats, emedan det eljest är omöjligt för Kamrarne att afgöra, huruvida frågorna genom dessa beslut förfallit, eller Kamrarnes olika åsigter böra sammanjemkas eller genom gemensam votering slitas. Jag yrkar derföre återremiss af denna punkt, på det Utskottet måtte komma i tillfälle afgifva en sådan detaljerad redogörelse jag nu omnämnt.

Grefve Mörner, Carl Göran: Jag är förekommen af Grefve Hamilton och instämmer i allo med honom, samt har så mycket större skäl dertill, som i Stats-Utskottets Betänkande N:o 32 förekommer en anmälan om denna Kammares beslut i en fråga, som Utskottet anser hafva förfallit, men hvori jag är af olika åsigt med Utskottet.

Grefve af Ugglas: Grefve Mörner måtte hafva afsett första punkten å fjärde Hufvudtiteln angående båtsmanshållet; men Stats-Utskottet har ej förklarat att denna fråga förfallit, utan blott anhållit

att Första Kammaren måtte deruti fatta beslut. Denna fråga är ock omnämnd i ingressen till ifrågavarande betänkande. — Hvad åter Grefve Hamiltons anmärkning beträffar, får jag betyga min tacksamhet för att den nu framställts inom Kammaren. Jag har inom Stats-Utskottet förfäktat samma åsigt, vid denna riksdag visserligen blott på afdelningen, men vid 1867 års riksdag under en diskussion inom plenum, och jag framställde då, att Stats-Utskottet icke hade rättighet att afgöra, hvilka frågor som förfallit, utan borde endast hos Kamrarne anmäla de skiljaktiga besluten. Det kan nemligen uppstå olika åsikter, huruvida en fråga förfallit eller icke, och då är det ovilkorligen med god ordning förenligt, att Kamrarne och icke Utskottet må slita en sådan tvist.

Herr Nordström: Jag instämmer med de föregående talarne så mycket heldre som, om ett så summariskt förfaringsätt, som det ifrågavarande, skulle blifva regel, det blefve Stats-Utskottet och icke Riksdagen som skulle afgöra hvilka frågor förfallit.

Öfverläggningen förklarades slutad och punkten återförvisades.

Härefter anmälte sig och yttrade

Herr Nordström: Då jag ej kan godkänna, att särskilda punkter sammanföras under en och samma votering, får jag anmäla min reservation mot Kammarens beslut i 4:de punkten af det nu föredragna betänkandet.

Grefve Mörner, Carl Göran: I likhet med Herr Nordström får jag anmäla min reservation mot Kammarens beslut i 4:de punkten; jag hemtar till denna reservation ett ytterligare skäl i det förhållande, att Stats-Utskottet alldeles icke fullgjort sin skyldighet att sammanjemka de skiljaktigheter, som mellan Kamrarnes beslut förefinnas, ett sammanjemkande, som mera än någonsin varit erforderligt i denna fråga.

Efter föredragning af Banko-Utskottets den 23 dennes bordlagda memorial N:o 5, med förslag till voteringsproposition i anledning af Kamrarnes skiljaktiga beslut rörande bankovinstens användande, blef den föreslagna voteringspropositionen af Kammarne godkänd.

Efter förmälan, att enligt från Andra Kammarne sekreterare ankommet intyg denna Kammare jemväl godkänt alla de i Stats-Utskottets Memorial N:o 31 och Banko-Utskottets Memorial N:o 5 intagna voteringspropositioner; tillkännagaf Herr Grefven och Talmannen att omröstningar jemlikt 65 § Riksdagsordningen öfver ifrågavarande vo-

teringspropositioner blifvit af Talmännen utsatta att anställas nästa lördag den 26 dennes.

I enlighet med Kammarens den 16 dennes fattade beslut förekom nu till behandling Konstitutions-Utskottets Memorial N:o 4, angående fullbordad granskning af de i Statsrådet förda protokoll.

Friherre von Schwerin: Det är nu fjerde gången, sedan nya Riksdags-ordningens införande, som Konstitutions-Utskottet har kommit med förevarande dechargebetänkande, hvilket man kunde förutse har utfallit negativt. Många anse, äfven jag, att detta betänkande till sin betydelse numera är antiquerad, men så länge inom våra konstitutionela former icke vunnits rätten att afgifva någon svarsadress på throntalet, anser jag detta tillfälle såsom det enda att yttra några ord om regeringssystemet i sin helhet. Innan jag går vidare, känner jag mig manad att förklara min djupa aktning för de herrar och män, som sitta i Konungens råd. Vål synes han mig hafva begagnat sitt prerogativ att välja bland nationens yppersta; men om detta oakadt justitieväsendet och underdomstolarne på landet ännu äro sådana de voro för mera än 100 år sedan, då Sveriges folkmängd var 1,500,000, under det att den nu är 4 millioner; om förhållandena inom åtskilliga statsdepartement äro sådana, att den mest glädjande frasen i Konungens throntal är den som handlar om ett fortfarande vänskapligt förhållande till främmande makter; om finansdepartementet ännu icke kunnat utveckla sig till likhet med finansministerium i andra länder; om inom civildepartementet den viktiga frågan om våra jernvägars byggnad och förvaltning ännu icke vunnit sin lösning; om skolornas organisation är felaktig och lemnar mycket att önska; om slutligen den viktiga frågan om embetsverkens reorganisation stannat i vanligt komitéskick, så vill jag ej tillskrifva detta de herrar och män som sitta i Konungens råd, utan snarare själfva *systemet*. Sedan 1865 hafva åtskilliga förändringar timat inom ministären, men jag har likvisst ändock icke märkt, att man framkommit med något program, någon idé, kring hvilken statsrådets medlemmar kunnat samla sig och stå, en för alla och alla för en. Jag skulle på en ministär, som saknar en sådan idé, vilja tillämpa den gamla liknelsen om fasces et virgæ; den förra kan icke brytas, den sednare förstöres lätt, om äfven en telning af ädlaste stam. Äfven i Sverige har man ansett, att den konstitutionela byggnaden behöfde krönas. Mig synes, att detta bör ske genom att vår grundlag ändras derhän, att vi få en konseljpresident, ett "conseil d'état", motsvarande hvad förut fanns i *allmänna ärendenas beredning*. Det kräfver mer än menskliga krafter för Konungens rådgifvare att fyra månader på året vara dagligen på bröchen och försvara regeringens förslag, och under öfriga åtta månader utan rast och ro utarbета dessa förslag. Men jag återkommer till förändringen år 1865; jag har många gånger ställt till mig den frågan, huruvida den var mål eller medel. Var den det förra, finner jag ganska förklarligt, att regeringen öfverlemnade största

delen af sitt initiativ åt representationen. Härmed må dock vara huru som helst, så dristar jag mig att till de herrar och män, som genom genomdrifvandet af denna förändring skrifvit sina namn i fäderneslandets häfder, ställa den fråga: hvilka af fosterlandets vigtigare angelägenheter, utom sjelfva representationsförändringen, hafva sedan dess blifvit bragta närmare sin lösning.

Grefve Hamilton, Henning: Om en främling hörde omtalas Riksdagens rätt att låta statsrådets protokoller granskas af ett Utskott, hvilket hade att afgifva ett utlåtande öfver det sätt hvarpå statsrådets ledamöter utöfvat sitt vigtiga kall, skulle han utan tvifvel föreställa sig, att den dag, då detta utlåtande vore föremål för Riksdagens behandling, måste vara afgörande för regeringens ställning och bestämmande för den politik, som måste gälla såsom ett uttryck af folkets önsknings. Intet kan dock mera afvika från det förhållande, som hittills egt rum. Våra riksdagar hafva visserligen icke saknat Konstitutions-Utskott, hvilka i spanandet efter anledningar till anmärkning utvecklat ett nit, en skicklighet och en drift, som skulle hedrat till och med Konungens rådgifvare; och anmärkningar, mer eller mindre grundade, hafva blifvit framställda, men utan annan påföljd än att Utskottets memorial efter någon öfverläggning blifvit lagdt till handlingarne, hvarefter hvar och en kunnat gå till hvila så lugnt som hade intet föregått. Detta har också en naturlig förklaringsgrund, då Utskottets anmärkningar aldrig gällt och svårigen kunnat gälla omfattande styrelsegrundsatser, utan endast enstaka frågor, hvilka, äfven om ett misstag i afseende på dem blifvit begånget, icke varit af beskaffenhet, att deras behandling kunnat sätta sin stämpel på regeringens hela verksamhet, hvarför den icke heller kunnat föranleda en sådan framställning till Konungen om rådgifvarnes entledigande, som i 107 § Regeringsformen omförmäles.

Hvad åter angår ett memorial, sådant som det nu föreliggande, gillar jag fullkomligt Utskottets förfarande att ej framkomma med anmärkningar, hvilka ej kunde i något väsendtligt hänseende vara bevisande. Den, som i sin hand har den makt, hvilken lagligen tillkommer Sveriges riksdag, bör ej nedlåta sig till begagnande af chikanens vapen. Å andra sidan måste jag likväl också fränsäga detta memorial all politisk betydelse, emedan, om det egde någon sådan, denna endast kunde vara, att belåtenheten är allmän och Konungens rådgifvare i fallständigt åtnjutande af landets förtroende. Emot antagandet att så kan vara talar likväl icke blott den sinnesstämning, som dagligen låter sig mer och mer förnimma, utan ock med ett än högljuddare språk den sist förflutna tidens förhandlingar inom Riksdagen. Jag tror mig derföre handla i öfverensstämmelse med andan af vårt nya statsskick, då jag begagnar Konstitutions-Utskottets memorial såsom anledning att öppet uttala mig om ställningen, sådan den af mig uppfattas. Det bör kunna ske, utan att framkalla någon bitterhet, då vi lyckligtvis alla skänka Konungens rådgifvare personligen en oskrymtad aktning, då bland alla föremål för tvifvel likväl intet sådant vidlåder deras fosterlandskärlek, och då vi villigt erkänna, att åtminstone deras redliga uppsåt och osparda mödor förtjena vår tack-

samhet. Begår jag ett misstag, skall det utan tvifvel lätt blifva rättadt, och jag således äfven derigenom bidraga att framkalla en klarhet i ställningen, hvarpå bristen kanske är mera tryckande, än verkligheten skulle vara, om den stode obeslöjad framför oss.

Till en början lär tyvärr icke kunna bestridas, att inom Riksdagen, om också blott inom en minoritet i hvardera Kammaren, ett missnöje verkligen eger rum. Orsakerna dertill äro, enligt min uppfattning, flera, sannolikt högst olika inom Riksdagens olika fraktioner, och det vore visserligen en orättvisa, till hvilken jag icke vill göra mig skyldig, om man bedömde Konungens rådgifvare uteslutande efter hvad en måhända inskränkt och ensidig uppfattning af det allmänna bästa tillskrifver dem såsom fel. Misstag och öfverdrift kunna komma så väl den ene som den andre till last. Möjligen kan det hända inom en talrik församling, att enskild ärelystnad och felslagna beräkningar träda fram under en skepnad, hvarigenom de lyckas att för en tid göra sig gällande och åstadkomma det onda, att, då de framställa sig såsom uttryck af det allmänna tänkesättet, de i sjelfva verket missleda detta tänkesätt och förvilla begreppet om detsamma. Undantagsvis finnas också personer, hvilka aldrig förstätt hvarken den flydda tiden eller den närvarande, men med sina tankar sväfvat i en dimmig framtid, som de aldrig skola upplefva. Sannolikt tro de sig mena väl med fäderneslandet, men i verkligheten ställa de sig med sina sträfvanden utanför det historiska samhället, och blifva derföre så fiendtliga mot hvarje regering, att den, de hastigast skulle störta, utan tvifvel vore deras egen, om det en gång lyckades dem att komma till makten. Slutligen kan man icke alldeles glömma den strid, sanningen har att kämpa mot den öfvermodiga råheten, som inbillar sig vara en makt, men endast så till vida är det, som hon är oåtkomlig för det sunda förnuftets vapen och knappast sårbar med löjets. Att skilja det missnöje, som af sådana förhållanden framkallas, från det som har en aktningvärdare grund, är emellertid temligen lätt, och jag tror att i detta hänseende ögonen hos oss äro tillräckligt öppna. Det är också för viktigare ämnen jag för en stund tillåter mig att taga Kammarens uppmärksamhet i anspråk, utan att jag dock tilltror mig att på ett uttömmande sätt behandla den innehållsrika frågan.

De torde vara ganska få som göra en revolution för revolutionens egen skuld — och i alla händelser förtjenar deras mening icke något afseende — men ofta finner man aktningvärda män deltaga i en sådan, och de göra det då under förhoppning att under nya förhållanden eller nya former lättare vinna vissa fosterländska syften, för hvilka det bestående utgjort ett hinder. På samma sätt var visserligen icke för flertalet bland dem, som bidrogo till införandet af vår nuvarande representation, sjelfva förändringen målet, utan detta låg i den omskapning af våra samhällsförhållanden, på hvilken den förra representationen icke visat sig benägen att ingå, men hvilken de förväntade af den nybildade riksdagen, af regeringen ledd på reformernas bana. Den kraft och verksamhet, hvarmed förändringen af regeringen genomfördes, väckte hos de understödjande anspråk och förhoppningar, som icke blifvit förverkligade — kanske icke heller

hvarken bort eller kunnat förverkligas — och nu alstra ett missnöje, hvars styrka hos hvar och en särskild något när motsvarar hans förut uttalade tillfredsställelse. Huruvida ett sådant missnöje är rådande hos riksdagens majoritet, är mig naturligtvis obekant, men äfven om så vore, skulle det icke kunnat få ett uttryck i Konstitutions-Utskottets nu föreliggande memorial, af det enkla skäl, att statsrådets protokoll icke dertill gifva någon anledning, då missnöjet icke grundar sig på beslut, som Konungen enligt statsrådets tillstyrkan fattat, utan just derpå, att vissa större frågor icke utgjort föremål för något som helst regeringsbeslut.

Att meningarne om rikets sannskyldiga nytta icke blott kunna vara delade, utan måste vara det, ligger i sakens natur, emedan en olika lefnadsställning, verksamhet och politisk bildning nödvändigt framkalla olika åsikter om hvad som för det allmänna i sjelfva verket är nyttigt. I ett hänseende framträder dock för tillfället blott *en* mening, nemligen i afseende på nödvändigheten att i statens hushållning införa större ordning och sparsamhet. Nu kan man visserligen icke med fog förebrå regeringen, att hon icke hushållar i smått; tvärtom bör man erkänna, att det sannolikt kostat Konungens rådgifvare en ej ringa möda att alstra en Kongl. proposition om statsverkets tillstånd och behof, sådan som den vi i år fått emottaga. Hvad deremot en och annan föreställer sig är, att Regeringen hushållar allt för mycket *i smått*, det vill säga söker att för dagen hafva olja på statsmaskinen, men utan att man från dess sida förnummit några sådana genomgripande åtgärder eller förslag, som afse att för framtiden betrygga maskinens jemna gång och derjemte göra det för landet lättare att underkasta sig de uppoffringar, som för vården om dess högsta intressen kunna blifva nödvändiga och sedan äro önskvärda. Kanske har man häri orätt. Väl känner jag de svårigheter, regeringen på det finansiella området har att bekämpa, och min af-sigt är derföre ingalunda att uttala en beskyllning, blott att framhålla en mer eller mindre allmänt rådande mening, och att en sådan finnes, torde väl knappast af någon bestridas.

De förhållanden, jag här blott exempelvis antydt, torde endast hos ett mindre antal kunnat framkalla ett missnöje, och äro i alla händelser icke af oroande art. Anledning finnes dock, efter min förmening, till ett allmännare och djupare bekymmer. Det förefaller nemligen, som skulle statsrådets ledamöter icke med full klarhet hafva uppfattat betydelsen af den förändring, deras ställning år 1866 undergick. Riksdagsordningen, sådan den då blef antagen, förutsätter ett närmare samband, en större samverkan mellan statsrådet och riksdagen, dock alldeles icke så, att det förra skulle blifva endast en verkställare af den sednares beslut, utan att statsrådet, stödjande sig på riksdagens förtroende, skulle upplysa och leda dess verksamhet. För detta ändamål är emellertid nödigt, att statsrådet med bestämmdhet framställer sina grundsatser och sitt mål, samt med sträng följdriktighet och fullständig enighet handlar i öfverensstämmelse dermed. Sker detta, är det möjligt för den enskilde riksdagsmannen att med förtroende sluta sig till den regering, hvars grundsatser han gillar, och låta sin mening i mindre viktiga frågor falla, för

att vinna ett större mål, hvaremot han också kan med öfvertygelsens hela värma uppträda emot, och, om hans åsikter göra sig gällande, till afgång tvinga det statsråd, hvars grundsatser strida mot hans uppfattning af hvad fäderneslandets väl kräfver. Under närvarande förhållanden är något sådant icke möjligt. Man vet understundom icke huru statsrådets ledamöter i viktiga frågor rösta, hvar och en handlar för sig, besluten fattas utan sammanhang, någon gång efter stundens intryck, och vi hotas af en fara, den största af alla, att både regering och riksdag förlora folkets förtroende. Om jag ej miss-tager mig, är detta det onda, hvaraf vi hufvudsakligen lida, och hvilket jag derföre företrädesvis önskar lägga Konungens upplyste och fosterländskt sinnade rådgifvare på hjertat.

Det förhållande, hvori jag personligen såsom riksdagsman befin-ner mig till Konungens nuvarande rådgifvare, är visserligen ur all-män synpunkt en fullkomligt likgiltig fråga, med hvilken jag icke ett ögonblick skulle våga att upptaga Kammarens tid, om jag trodde mig stå ensam i mina åsikter. Lyckligtvis gör jag det icke, och jag begagnar derföre så mycket heldre detta tillfälle att göra min ställ-ning klar, som jag icke kan vara okunnig derom, att en och annan, som behagat egna mig någon uppmärksamhet, funnit sig hafva svårt att förklara densamma, och derför bakom mina ord ställt afsigter, som äro mig fullkomligt främmande.

Då jag år 1865 motsatte mig införandet af den af Konungen fö-reslagna riksdagsordning, torde man — tankarne om huruvida jag deri hade rätt eller icke må vara hvilka som helst — finna natur-ligt, att jag icke år 1867, eller föga mer-än ett år derefter, kunde med förtroende möta de män, hvilka tillstyrkt en åtgärd, som ingaf mig farhåga för fäderneslandets framtid. Jag är likväl icke ibland dem, som anse sig berättigade att göra experimenter med sitt fäder-nesland, och såsom ett sådant af ganska vädlig beskaffenhet skulle jag hafva betraktat en systematisk opposition, utan möjlighet att be-räkna eller känna arten af de krafter, som af en sådan kunde sät-tas i rörelse, och hvilka måhända skulle hafva ökat i stället för att afhjelpa det onda, som jag beklagar. Tre år hafva sedan dess för-flutit och de partiela förändringar, hvilka under tiden inträffat i kon-seljen, hafva ej efter min uppfattning kunnat ändra dess karakter, men sådana förändringar äro mig i alla händelser likgiltiga. Ett motstånd från min sida kan endast gälla grundsatser, aldrig perso-ner, och jag skulle med synnerlig glädje helsa den dag, då en öppen. fast och med mina åsikter öfverensstämmande politik hos Konungens nuvarande konselj tillåte mig att med fullt förtroende lemna dem stödet af min röst. Till dess detta sker, torde min ställning vara fullständigt förklarad af de allmänna skäl för en sväfvande hållning inom representationen. som jag nyss anført. Jag har — och i detta fall vädjar jag till statsrådets egna ledamöter — understött rege-ringen hvarje gång jag funnit dess förslag och dess uppträdande le-dande till landets bästa, men lika samvetsgrannt röstat emot den, då jag trott ett motsatt förhållande ega rum. Vill man kalla detta att "göra opposition", så fruktar jag icke för namnet, men jag påkallar det icke, då jag helt enkelt anser min ställning vara den enda för

mig möjliga. Måhända kan min åsigt härom ogillas, men äfven deröfver får jag trösta mig. Det enda, jag för mig sjelf eftersträfvat, är det välvilliga erkännande, som denna Kammare visserligen icke skall förvägra den ärligt uttalade öfvertygelsen.

H. Ex. Herr Friherre De Geer: Det är icke utan tvekan, som jag inlåter mig i denna diskussion, ty å ena sidan är det mig väl bekant, att åtskilliga stränga grundlagstolkare anse det i hög grad betänkligt, att någon diskussion angående regeringens förfaringssätt och handlingar får ega rum i annan ordning eller under andra former än dem, hvilka grundlagen noggrannt utstakat, och jag kan icke neka till att jag sjelf finner det antagligt, att grundlagen afsett att förebygga hvarje annan öfverläggning vid det så kallade decharge-betänkandets föredragning, än den hvartill Konstitutions-Utskottets anmärkningar gifva anledning. Men å andra sidan har man en häremot stridande praxis att åberopa snart sagdt under hela den tid vår Regeringsform varit gällande, och det förefaller i sjelfva verket nästan orimligt, att, då det står hvarje riksdagens ledamot fritt att vid alla andra frågors behandling yttra sina omdömen om regeringen, det skall vara honom förbjudet just vid det enda tillfälle, då Konstitutions-Utskottets betänkande om granskningen af statsrådets sätt att uppfylla sitt kall är föremål för behandling. Dessutom, om det redan är svårt att genom lag binda tryckfriheten, så torde det nästan vara omöjligt att binda talfriheten genom en lag, som icke kan kringgås. Vi hafva i dag hört åtskilliga allmänna anmärkningar framställas under en form, som icke torde kunna sägas strida emot grundlagen; och vi hafva under en föregående riksdag hört en ledamot af denna Kammar välja den formen, att han uttryckligen förklarade sig icke vilja klandra regeringen, men i stället klandrade Konstitutions-Utskottet, för det icke Utskottet såsom klandervärda framställt en mängd uppräknade regeringsåtgärder. Med ett ord, jag tror det vara förgäfvat att söka hindra en diskussion i detta fall, så snart några riksdagens ledamöter vilja företaga en sådan.

En annan fråga är hvad gagn, som af en sådan diskussion i sjelfva verket kan hemtas. Då det icke är Kammaren medgifvet att i anledning deraf fatta något slags beslut, så kunna de anmärkningar, som framställas, icke gifva någon ledning för bedömande af majoritetens tänkesätt, utan de stå der endast för den talandes egen räkning och för deras, som möjligen förklara sig med honom instämna. Att framställa sådana anmärkningar emot mera speciela regeringsåtgärder, anser jag icke vara fullt ridderligt emot statsrådets ledamöter. Riksdagsordningen har genom sina föreskrifter om ärendenas beredning och bordläggning tillförsäkrat hvarje riksdagens ledamot åtminstone någon tid att på förhand sätta sig in uti det ämne, som skall komma under öfverläggning; och statsrådets ledamöter, som visserligen icke mindre än riksdagens behöfva väga sina ord, borde skäligen kunna göra anspråk på samma förmån, om man än beröfvar dem det större skydd, som grundlagen velat bereda dem. Det vore obilligt att icke gifva dem annat val, än att antingen lemna en anmärkning obesvarad, då den måhända någon gång kunde kvar-

lemna ett intryck, som icke vore förtjent, eller ock att alldeles oförberedt bemöta ett måhända väl öfverlagdt anfall, utan att förut kunna få tillfälle att samla och kontrollera de uppgifter och skäl, hvarmed anfallet borde bemötas. Det gifves dock en tredje utväg, nemligen den att behandla dylika anmärkningar lika som interpellationer och förbehålla sig att, å den tid man sjelf bestämmer, få besvara dem, och det är en sådan rättighet jag vill förbehålla statsrådets ledamöter i den mån så kan finnas behöfligt.

Att åter, som man här i dag väsendtligen gjort, vilja göra regeringens sjelfva system i sin helhet till föremål för öfverläggning, och yrka på att regeringen skall framlägga ett program om sina principer, anser jag äfven opraktiskt. Om en regerings system icke kan ådagaläggas och försvaras genom dess handlingar, så lärer det ej heller kunna det genom ett anförande, vore detta än aldrig så värtaligt. Det har sig icke så lätt att i en muntlig diskussion framlägga de principer efter hvilka ett land bör styras, ty det är ganska sällan som en ren princip kan i konkreta fall utan all modifikation tillämpas. Det synes mig derföre, att det i de flesta fall icke skulle vara tjenligt, att regeringen genom framläggande af ett princip-program bunde sina händer; och man skulle sannolikt heldre inskränka sig till allmänna, mera eller mindre sväfvande fraser, hvilka långt ifrån att göra regeringens ställning till representationen fullkomligt klar, möjligen kunde göra den oklarare än förut.

I anledning af de allmänna betraktelser, som vid detta tillfälle af de föregående talarne blifvit framställda, anhåller jag emellertid att nu få yttra några få ord.

Det har blifvit sagdt, att en revolution väl icke göres såsom ett ändamål i sig sjelf, utan såsom ett medel att genomföra vissa förändringar i samhället, dem man finner vara nödvändiga. Detta må ega sin riktighet, men det hindrar icke, att man kan ombilda en institution, som man finner börja att blifva obrukbar, eller åtminstone icke verka på ett fullt tillfredsställande och för framtiden betryggande sätt, utan att man dermed har någon viss annan förändring omedelbart i syfte. Och just i den omständigheten, att man nyss företagit en genomgripande förändring i statsförfattningen, ligger ett skäl att icke brådstörta med flera, innan det nya hunnit sätta sig, och man vunnit full erfarenhet, huru den nya statsmaskinen arbetar. Jag kan dessutom icke medgifva, att regeringen alltsedan representationsreformen uraktlåtitt allt initiativ, och ber att i det fallet endast få påminna om förslaget till ny föreningsakt emellan Sverige och Norge; om de ganska omfattande förslagen i afseende på ordnandet af vårt försvarsväsende; och om det grundlagsförslag, som afsåg en förändrad organisation af statsrådet för att möjliggöra en förenkling af administrationen, men hvilket förslag icke lyckades vinna riksdagens bifall. Regeringen har för öfrigt svårt att hinna taga initiativet i något ämne, då riksdagen skyndar att göra det i snart sagdt hvarje.

Man har också talat om bristande sparsamhet, men jag tror icke att någon förebråelse i detta afseende med fog kan riktas emot regeringen af denna Kammarer, som i allmänhet i anslagsfrågor gått

hand i hand med regeringen och någon gång till och med mindre långt i sparsamhet.

Det är vidare sagdt, att regeringen icke för sig klart utstakat något mål och att man till och med sväfvar i ovisshet om regeringens ställning till de frågor, som förekomma; och man har deruti velat se orsaken, hvarföre icke något regeringens parti bildat sig. För min del tror jag orsakerna till saken af ett regeringsparti i vårt land ligga djupare, nemligen i den sjelfständighetskänsla och ömtålighet om sitt oberoende, som föranleder hvar och en att i hvarje särskild sak rösta i enlighet med sin egen öfvertygelse. Sådana som förhållandena nu äro, tror jag derföre icke, att någon regering, huru den än sammansättes, kan påräkna något egentligt regeringsparti. Jag erkänner deremot icke, att regeringen lemnat riksdagen i okunnighet om sina tänkesätt. Jag förmenar tvärtom, att vi ganska tydligt uttalat dem; men att regeringen icke är färdig att vid hvarje ny fråga, som väckes inom riksdagen, genast uttala sin mening, torde icke böra läggas henne till last, emedan sådant skulle utesluta den mogna pröfning, som regeringen bör egna åt ämnet, sedan det inkommit såsom riksdagens beslut.

Huruvida slutligen regeringen, såsom här blifvit yttradt, icke rätt uppfattat sin ställning till representationen, derom skall jag icke tillåta mig att nu ingå i något yttrande, derom tillkommer det Kamraren att döma.

Herr Wærn: Till en början anhåller jag att få yttra några ord om det syfte man velat inlägga i 1865 års representationsreform. Den förste talaren yttrade, att meningen med reformen icke kunde hafva varit reformen sjelf, utan måste hafva varit något annat, och han frågade: hvilket mål man vunnit. Den andre talaren ansåg, att man måste hafva åsyftat reformer, på hvilka den gamla representationen icke ville ingå. Då jag var en af dem, som med sin röst bidro till det nya statsskicket genomförande, torde det tillåtas mig att i korthet antyda de skäl, som bestämde mig och, efter hvad jag tror, flertalet af reformens vänner. Det var i första rummet öfvertygelsen, att den gamla representationen icke representerade det svenska folket och derföre icke längre egde dess förtroende. Representationens sammansättning var ock i sig sjelf felaktig, Adelsn antal var allt för stort, och dess sammansättning, såsom beroende af sjelfskrifvenheten och medlemmarnes fria val att infinna sig eller icke, allt för föränderlig. Preste- och Borgarestånden bestodo deremot af allt för ringa antal medlemmar och lemnade derigenom tillfälle till uppkomst af beslutna afgörande kottier. — Man ansåg ock, att det fjerdte ståndet vore i saknad af upplysningar, som de vid sina debatter kunnat erhålla, om de varit förenade med andra. Ett annat skäl var äfven behovet af ett större samband mellan representationen och regeringen, likasom af en bättre behandling af riksdagsfrågorna. Det var dessa omständigheter, som efter min uppfattning lågo till grund för sträfvandet att genomföra representationsförändringen, men ingalunda hade man i syfte några speciela reformer, som man trodde sedermera lättare kunna genomdrivas. Alla måste tvärtom

erkänna, att den gamla representationen, åtminstone under de 10 eller 15 sista åren den existerade, med ifver och framgång arbetat för fosterlandets utveckling, men man hade icke någon säkerhet för huru dess beslut skulle utfalla, man kunde ej hysa förtroende för godheten af ärendenas slutliga afgörande genom de förstärkta Utskotten, hvilka lemnade allt för mycket åt slumpen, och, jag upprepar det, det var just denna osäkerhet, denna brist på tillit till den gamla representationen, som gjorde att man ansåg en förändring nödvändig, men ingalunda önskan att genomföra några vissa reformer. Hvilket mål har vunnits, frågade man. Det skulle leda till allt för stor vidlyftighet att derpå nu svara. Rätta tiden att se reformens frukter bragta till mognad torde ej heller ännu vara inne, men att det gemensamma arbete, som eger rum, dels emellan regeringen och representationen, dels inbördes mellan representanter valda af hela folket och icke af skiljda klasser, att, säger jag, detta arbete måste bära välsignelserika frukter för fosterlandet, derom är jag fast öfvertygad.

I de båda första talarnes anföranden förekommo yttranden, som häntydde på att de ansågo det nu varande representationsskicket ega en tendens att blifva mera partiregering, än det för närvarande är, och att de i viss mån önskadé en sådan förändring. Den förste talaren uttryckte detta temligen bestämdt, då han förordade en minister-president, ty en sådan post eger väl ej egentligen någon betydelse annat än under en partiregering. Den andra talaren åter ansåg, att, om man genom tillkännagifvande från regeringens ledamöter af deras åsikter erhöle ett bestämdt program, skulle man hafva större anledning att sluta sig till regeringen och i mindre frågor underordna sin åsigt regeringens, och detta tyder väl äfven på önskan att få en partiregering. Jag delar icke denna åsigt, jag fruktar tvärtom en partiregering. Enligt min åsigt är det lyckligast för ett land, då frågorna afgöras på grund af egen förtjänst, och hvarje fråga vederfäres den rätt som tillkommer den. En partiregering har deremot en stark tendens att hindra en sådan pröfning af hvarje särskild fråga, ty det är då ej längre dess egen beskaffenhet, utan dess förhållande till särskilda partisystemen, som företrädesvis tages i betraktande; och sådana frågor, som ej äro parti frågor, utan om hvilkas ändamålsenliga lösning olika åsikter äro inom ett parti rådande, blifva af particheferne undertryckta, på det att ej genom deras diskuterande partiets styrka skall försvagas. Den enighet, som sålunda vinnes, köpes ofta ganska dyrt. Då jag betraktat andra länders konstitutionella statsskick, har jag ofta tyckt mig finna, att högst behöfliga reformer der icke framgå med samma hastighet som här, att många frågor få mycket längre afvakta sin lösning, och att orsaken dertill just är att representationen är allt för mycket sysselsatt med partistrider, att particheferne icke våga upptaga många viktiga frågor af fruktan att stöta sig med sitt parti eller några af dess mera framstående medlemmar. Det är parti frågorna, som föredragas, och andra frågor komma ej fram. Dertill kommer det förhållande, som uppstår mellan particheferne och deras anhängare, och som visst icke inskränker sig till att de sednare utföra hvad de förra efter mogen pröfning funnit vara bäst. Ofta är det alldeles motsatt. En engelsk statsman har

ganska träffande yttrat: "parties are like snakes; the heads are carried by the tails." Hufvudena föras af svansarne. Jag hoppas derföre, att det måtte dröja länge innan vårt land underkastas en partiregerings alla följder, och långt ifrån att vilja klandra hvad den förre talaren så vackert yttrade, att han röstade med eller mot regeringen allt efter som hans åsigtter sådant bjödo, anser jag det tvärtom för en lycka att vi lefva i ett land, der sådant utan fara kan ske, och jag tror att landets väl bäst befrämjas, när hvarje fråga kan behandlas sjelfständigt, utan afseende å dess ställning till ett visst program.

I afseende å de speciela anmärkningarne har jag ej mycket att säga; jag vill endast fästa mig något vid anmärkningarne om bristande sparsamhet och bristande ordning. Hvad den förra angår, drager jag ej i tvifvelsmål, att ju icke regeringens ledamöter gjort allt möjligt för iakttagande af den strängaste bushållning, men deremot tror jag att i afseende på ordning inom statshushållningen finnes mycket öfrigt att önska. Härmed vill jag dock ingalunda uttala något klander mot Konungens nuvarande rådgifvare, ty olägenheterna hafva sin grund i äldre förhållanden, hvilka icke så hastigt kunnat afhjelpas. Dessa olägenheter äro emellertid så stora, och en förändring så nödvändig, att jag icke kunnat underlåta att härå fästa uppmärksamhet. En representation, som så kraftigt ingriper i allmänna ärendenas gång, som vår, måste, för att undvika oupphörliga misstag och slitningar, hafva sådan kännedom om riksstatens verkliga ställning, att någon tvekan eller ovisshet derom icke kan förefinnas. Detta är emellertid omöjligt med vår nuvarande bokföring. All bokföring har till ändamål att i de resultat den visar besvara vissa frågor. Den enskildes bokföring skall besvara frågorna: hvilken egendom har jag och hvilken är inkomsten af hvarje särskild del af min verksamhet. Statens bokföring har nu blifvit riktad på att ge svar på samma frågor, men för den äro de ej af samma betydighet, eller de på hvilka svar egentligen behöfvas. Men deremot lemnar den intet svar på andra frågor, som representationen nödvändigt måste göra, såsom huru mycket är odisponerad af anslagen? hvilka besparingar hafva på gjorda dispositioner uppstått och äro verkligen disponibla? hvilka behållningar bestå deremot af bokförda förskotter? och hvilka stå inne för utbetalningar, som äro oundvikliga, men först nästa år kunna till beloppet bestämmas och utgå? Först sedan dessa frågor blifvit fullständigt besvarade, kunna regering och representation med säkerhet beräkna hvilka tillgångar för statsregleringens uppgörande kunna påräknas. Erfarenheten från denna riksdag vid Femte Hufvudtiteln har visat huru sväfvande uppgifterna äro, och det enda man dervid egentligen kommit underfund med är, att man ej kunnat komma underfund med bokföringen. Jag tror dock emellertid, som sagdt, att detta icke kan läggas den nuvarande regeringen till last, ty den har nog gjort hvad i dess förmåga stått för att åvägbringa reda i förvaltningen.

Hvad slutligen beträffar behovet för regeringen att uppgöra och följa ett visst program för dess politiska åsigtter och sträfanden, tror jag att man kan biträda de åsigtter som den siste talaren uttalat, den

att framläggandet af ett ovilkorligt, bestämdt program skulle snarare framkalla splittringar och tveksamhet om hvad som verkligen åsyftades, än enighet och klarhet, men att man trots detta äfven kan dela den andre talarens i ordningen åsigt, att det skulle vara högeligen önskvärdt, om man finge något mera lära känna hvad regeringen verkligen vill. Den bör, enligt min uppfattning, ej uppgöra ett program, liksom för programmets skull, men deremot vid de särskilda frågornas afgörande och i allmänhet i sitt handlingssätt uppfylla en berättigad fordran från Representationens och folkets sida att i samhällets viktigare frågor få en full och tydlig visshet om regeringens åsikter och vilja. Dess principer behöfva ej att högljudt proklameras, men böra likasom den röda tråd, som man påstår genomgå allt den engelska örlogsflottans tågvirke, städse återfinnes i regeringens åtgöranden och handlingssätt. Vare långt från mig att ens antyda saknad deraf hos vår regering, men derutinnan kan jag med en annan talare instämma, att jag skulle önska att stundom tydligare se denna tråd och i hvad riktning regeringen går. Det är svårt att tydligt uttrycka detta, men då man önskar, att det förtroende vi böra och kunna hysa till regeringen skall vara grundad på öfvertygelsen om ett systematiskt sträfvande hos regeringen till det gemensamma målet, fosterlandets väl, önskar man också, för att understödet från representationens sida skall blifva så mycket varmare, att regeringen måtte tydligare låta se de ledande principerna.

Jag vill icke längre upptaga Kammarens tid, men har ansett min skyldighet vara att i detta viktiga ämne uttala mina åsikter.

Herr Bergstedt: Med de stora dimensioner denna debatt antagit, hade jag icke ämnat begära ordet; men jag tror icke alldeles opasande, att äfven någon af Konstitutions-Utskottets ledamöter yttrar några ord, då öfverläggningen visserligen icke rört sig kring Utskottets Utlatande, men dock deri tagit sin utgångspunkt. När man hedras med förtroendet af det i och för sig ganska speciösa uppdraget att granska statsrådsprotokollen, blir man betagen af en viss häpnad öfver de stora anspråk, som man tror vara ställda på sig att, så godt man kan, bilda sig en föreställning om de stora grundsatser, som legat till grund för verksamheten inom Kongl. Maj:ts regering. Äfven jag inträdde i Konstitutions-Utskottet med en sådan, jag kan säga vördnadsfull uppfattning af det ansvarsfulla åliggandet, och jag föreställde mig till en början att berättelsen om granskningen af statsrådsprotokollen skulle kunna innehålla något mer än ett blott negativt tillkännagifvande, att ingen af Kronans rådgifvare gifvit anledning till anmärkning, samt att Utskottet, utan afsigt att tadla, skulle kunna bringa vissa regeringsåtgärder till tal, för att yttra sig öfver de i dessa uppenbarade grundsatserna. I denna syftning biträdde jag också för två år sedan några af Utskottets majoritet framställda reflexioner. Konstitutions-Utskottet har också vid flera riksdagar försökt att af det så kallade decharge-betänkandet göra någonting liknande en adress; men ju mera man studerar Regeringsformen och tänker öfver dess innehåll, desto klarare framstår det, att här är fråga om Regeringens formela förfarande i en mängd, oftast föga viktiga mål, och

att Utskottet endast har att sysselsätta sig med grundlagsenligheten af hvarje särskild åtgärd, så att allt hvad som yttrats med anledning af statsrådsprotokollens granskning antingen måste föra till en tillämpning af 106 § Regeringsformen eller en anmälan efter 107 §; att följaktligen Utskottet icke är befogadt att afgifva något principbetänkande öfver regeringens politik, samt att hvarje försök att afgifva ett sådant betyg skulle innebära ett öfvergrepp.

Det har blifvit yttradt af den förste talaren, att statsrådsprotokollens granskning af Konstitutions-Utskottet numera är en konstitutionellt betydelselös antiqvit. Detta är fullkomligt sannt, och man säger icke heller någon nyhet, då man kallar ansvarsbestämmelserna i 106 och 107 paragraferna Regeringsformen föråldrade. Protokollsgranskningen är nu mera nästan blott och bart en formalitet; ty de äldra flesta regeringsbesluten äro ju redan på förhand offentliggjorda. Under normala förhållanden och lugna tider, såsom de närvarande, med en rådspersonal sammansatt af upplysta rättsinnade och fosterländske män, vet jag sannerligen icke, huru ett regeringsmål skulle vara handlagdt, så att det kunde föranleda en anmälan ens efter 107 §. Under sådana omständigheter är det betydelsefulla i Utskottets uppdrag reduceradt till temligen små dimensioner och liknar bra mycket en sinekur. Detta har också mer än en gång varit erkänt man och man emellan af Utskottets ledamöter, och man har varit betänkt på åtskilliga utvägar att återgifva Utskottet en politisk betydelse, utan att man deri lyckats. Detta kan nu icke hjälpas, och om dess ledamöter finna sig, så att säga, stå såsom väktare för grundlagen, der ingen anfaller, såsom försvarare af en position, den ingen vill inkräkta, så få de trösta sig med den tanken, att det icke alltid varit så. Protokollsgranskning och ansvarsbestämmelserna stå i grundlagen såsom ett storartadt historiskt monument, talande om flydda, bistra tider, då våra förfäder uppreste dem såsom ett bålverk mot maktens öfvergrepp. Sådana vördnadsvärda, konstitutionela antiqviteter finnas äfven i andra länder med urgammal, politisk frihet, såsom till exempel då Drottningen af Stor-Britannien icke inträder i sin loyala City of London, utan att på förhand dertill hafva begärt Lord Mayorns tillstånd. Sådana fictioner hafva föga praktisk betydelse för det närvarande; men den älderdomens "ädla rost", hvarmed de äro beklädda, saknar dock icke alldeles betydelse för djupare sinnen.

Så mycket torde emellertid vara vunnet med den närvarande formen för Konstitutions-Utskottets verksamhet, att Riksdagen och genom den hela Svenska folket en gång om året kunna öfvertyga sig, att dess grundlagsenliga fri- och rättigheter blifvit af Regeringen respekterade, och att ingen af den offentliga maktens organer, från den högsta till den lägsta, på dessa friheter förgripit sig.

Efter den genomgripande omdaning, som representationsättet så nyligen undergått, är det icke underligt, om statsmakternas ömsesidiga ställning, ännu skulle befinnas något sväfvande; urgamla dammar hafva blifvit nedbrutna och folkmaktens initiativ har, såsom man väl kunde väntat, gjort sig gällande på ett sätt, som icke kunnat undgå att inverka äfven på regeringsmaktens ställning. Det har varit mig en sann tillfredsställelse, att höra erkännandet af detta för-

hållande uttalas af Kronans främsta rådgifvare med den ädla hofsamhet, som är honom egen, men äfven med en antydan derom att en allt för långt utsträckt utöfning af representationens initiativ icke är önskvärd i den konstitutionela frihetens intresse. Ju större benägenhet folkrepresentationen visar att tillägna sig delaktighet i regeringsärendena, desto angelägnare är det, att regeringsmakten uppträder med den öfvertygelsernas enhet, som ger henne styrka och säkerhet. Man har hos den nuvarande rådspersonalen anmärkt såsom en brist, att den icke för sig skall hafva uppställt något tydligt regeringsprogram, och för att genom sjelfva grundlagsinstitutionen föranleda något sådant, har man äfven inom Konstitutions-Utskottet varit betänkt på förslag till en sådan förändrad redaktion af 6 § Regeringsformen, att Konungen bland sina statsråd skulle utnämna en till ministerpresident, hvarigenom större enhet i åsigtter och dermed större styrka i handling skulle vara att vinna för regeringen. Vid första tanken har ett sådant förslag något ganska tilltalande. Det skulle föra oss till större likhet med förhållandet i andra konstitutionela länder och bereda regeringen den fasthet, som hvarje fosterlandsvän måste önska henne; men vid närmare besinning uppstå icke få betänkligheter. Den svenska riksdagsordningen erkänner ingen annan ordförande i statsrådet, än Konungen, och för att uppbära en sådan regeringens enhet, som man vill hafva uttalad i konseljpresidentinstitutionen, förutsättas äfven verkliga politiska situationer, hvilka ej alltid förefinnas.

Jag tillät mig att anmärka, att under det nya representations-skicket den naturliga begränsningen emellan de båda statsmakterna ännu icke hunnit att göra sig med önskvärd klarhet. Om det är sannt, att regeringen saknat ett noga utstakadt program, så har representationen också å sin sida visat sig i saknad af ett sådant, i det den mer än en gång sökt ingripa på områden, der initiativet med rätta tillhört den verkställande makten. Liksom folket icke genast lärer sig konsten att göra goda representantval, utan måste lära den genom upprepade valförrättningar, likaså lärer sig representationen endast genom successivt förvärfvad erfarenhet, att hennes verkliga styrka ligger i den begränsning, hon vet att gifva åt sin egen maktutöfning och den laggrannhet, hvarmed hon undviker att usurpera på första statsmaktens område. Regeringen måste derföre äfven å sin sida vara medveten af den ofantliga makt, som ligger i folkets förtroende, till dess medlemmars råträdighet, klokhet och förutseende, och vara beredd att i fäderneslandets och den konstitutionela frihetens sanna intresse begagna denna makt i dess fulla utsträckning. Hon får derföre icke af missförstånd, eller allt för långt drifven grannlagenhet släppa ifrån sig Kronans prerogativ, vare sig att föfoga öfver befintliga finansiella tillgångar, eller att på annat sätt bestämma afgörandet af viktiga frågor. Hon får derföre icke heller obetingadt lita på de goda intentionerna hos en del representanter, som finna sig i utöfningen af en stor makt, och för hvilka det är en naturlig frestelse att, som det heter, *göra politik i stort*. Det har derföre gladt mig att, vid ett eller annat tillfälle, från statsrådsplatserna i denna

Kammare

Kanimare höra ett bestämdt nej till enskilda motionärers yrkande. emedan det ingifver en tillförsigt, att allt skall medgifvas, som är förenligt med grundlagarnes samvetsgranna iakttagande och landets sanna nytta, men icke ett grand derutöfver. Ett sådant motstånd. grundadt på förnuftiga skäl och framställt med den moderatien. som vi sedan länge äro vana att finna i ministeriela yttranden, är liksom en vaxel, dragen på folkrepresentantens egen besinning, som blir honom ett verkligt stöd att uppfylla sin pligt af måtta och själfbegränsning, och som med hans vidgade erfarenhet utan tvifvel kommer att allt samvetsgrannare infrias.

I de båda statsmakternas fyra månader hvarje år fortsatta samarbete älskar jag att se hvarderas successivt framträdande program. äfven der det icke formuleras i bestämda theser. Det är icke svårt att tillverka politiska program. Vi hafva sett öfverflöd af sådana under de tre sista månadernas händelser i Frankrikes lagstiftande församling. den högra centerns program, der venstra centerns program och infusion af båda. Sådana fanor uthängas öfverallt för att tjena till föreningspunkt för partigrupperingar. I de länder, der verkliga politiska partier finnas, hafva de historiska föranledningar, som saknas hos oss, der man ibland sökt på ett konstladt sätt framkalla dem. Jag hoppas, att allt det goda, som finnes i den parlamentariska styrelsen, skall kunna vinnas åt vårt statsskick, utan att vi behöfva komma till detta styrelsesätts yttersta konsekvenser, den ständiga kampen om väldet emellan två fraktioner, som vaxelvis uttränga hvarandra och föranleda periodiska ministerkriser. En partiregering företer på afstånd ett ganska lifligt och underhållande skådespel: men på närmare håll framträda skuggorna ganska mörka, hon måste oupphörligt vara på brächen, i hvarje ögonblick strida för sitt bestånd och ganska ofta nedlåta sig till sensationsuppträden. Men det är icke parlamentariska segrar, om än så lysande, som utgöra en regerings sanna styrka, utan det tvysta. ihärdiga, uttröttliga arbetet i samhällsutvecklingens tjänst, hvilket. om än till en tid obemärkt, likväl i längden icke skall undgå att till sitt fulla värde uppskattas. Om jag för egen del någon gång i regeringens hållning saknat den ledning för mitt omdöme i stora allmänna frågor, som jag gerna vill finna hos de män, till hvilka jag är van att se upp med vördnad och förtroende, så vill jag gerna tänka mig, att den funnits, ehuru för mig för tillfället omärkbar. Jag önskar och hoppas, att denna ledning må i det följande framträda på ett så klart och bestämdt sätt. att den icke kan undfalla folkrepresentationen. och jag vill äfven för egen del söka uppfostra mig derhän att i hvarje regeringens handling kunna läsa uttrycket af en ledande tanke, om den också icke blifvit i ord uttalad i ett formligt styrelseprogram.

(Grefve Hamilton: Jag skulle icke hafva besvärat Kammaren med att ännu en gång deltaga i en öfverläggning, som här blifvit förklarad vara ändamålslös, om jag icke ansett nödvändigt att beriktiga en uppfattning af mitt förra yttrande, som icke öfverensstämmer med hvad jag tror mig hafva sagt, och jag dessutom önskar närmare förklara mig öfver en fråga, som af en annan talare blifvit upptagen.

Hvad nemligen angår vår befogenhet att vid det tillfälle, då dechargebetänkandet föredrages, yttra oss i allmänhet om den politiska ställningen, har den väl icke blifvit bestridd, men dock ifrågasatt. För min del tror jag, att den är klar. Man har nemligen icke uti Utskottets memorial anledning att yttra sig öfver eller ingå i granskning af någon särskild regeringshandling, men deraf följer, efter min förmening, ingalunda, att man ej skulle kunna uttala sig angående vissa allmänna grundsatser, som kunna vara bestämmande för ärendenas gång, och finnas dertill så mycket mera skäl, som regeringen i allmänhet saknar all upplysning om de tänkesätt, som i sådana hänseenden äro rådande, — en upplysning, som visserligen icke vinnes genom Kamrarnes omröstningar öfver vissa speciela frågor.

Man har antagit, att jag yttrat mig instämma i de anledningar till missnöje som af mig blifvit vidrörda. Detta är dock icke förhållandet. Tvärtom uttalade jag mig först om vissa anledningar till missnöje, på hvilka jag ansåg att man ej behöfver fästa afseende. Jag anmärkte derefter exempelvis tvenne anledningar till missnöje, hvilka jag fann viktigare, utan att de derföre af mig delades. Den första var felslagna förhoppningar i afseende på representationsförändringens följder. En talare har sagt, att för honom sjelfva förändringen var målet, och detta kan jag naturligtvis ej bestrida, men jag vädjar till honom, om icke personer finnas, som äro missnöjda, emedan den nya Riksdags-ordningen låtit förvänta resultat, som utblifvit. Det är blott detta faktum jag anført, utan att yttra mig öfver missnöjets befogenhet.

I afseende på frågan om rikets hushållning sade jag, att de finnas, som anse att större ordning och sparsamhet varit önskvärda. Hvad ordningen angår, fick jag rätt af samma talare, som jag nyss åberopat, och hvad sparsamheten beträffar, tror jag icke att vi behöfva gå långt, för att finna dem, som äfven i detta fall besamma mina ord. För egen del har jag dock uttryckligen förklarat mig icke i detta hänseende kunna framställa ett klander, då jag väl vet, hvilka svårigheter regeringen har att på det finansiela området bekämpa.

Här har åtskilligt blifvit ordadt om nyttan och skadan af partier. Jag kan naturligtvis icke önska sådana i viss mening. Enighet vore utan tvifvel det bästa. Frågan är likväl icke för mig, om en parti-regering är önskvärd, utan huruvida en sådan, under de former vi erhållit, kan undvikas. I detta hänseende äro vi kanske af olika mening. Det skulle ej behöfvas, att minoriteten i denna Kammare växte betydligt, för att vi skulle få veta, huruvida ej en partiregering här står för dörren, och det behöfves då, att Regeringen står stark. Uppfostrad i monarkiska grundsatser, har jag alltid med dem förenat den kärlek till friheten och den vördnad för folkets urgamla rättigheter, som ingen Svensk kan sakna, utan att hafva glömt vår historia. Jag vill dock gerna erkänna, att jag med större värma omfattat folkfriheten, i betydelsen af folkets omedelbara deltagande i värden om sina viktigaste angelägenheter, i den mån jag lärt mig inse, att på en viss kulturens ståndpunkt, detta deltagande utgör ett nödvändigt vilkor för samhällets lugna framåtskridande. I bredd dermed har jag likväl bibehållit öfvertygelsen om behöfvet af en

stark konungamakt, icke såsom en frihetens motsats, utan såsom dess bästa bundsförvandt, dess skydd mot egna förvillelser. Derföre fruktar jag allt, som bidrager till konungamaktens försvagande. Jag har befarat ett sådant af vårt nya statsskick, och jag befarar det ännu, så vida icke regeringen själf blir öfvertygad om nödvändigheten af ett kraftfullt uppträdande.

Att framhålla denna nödvändighet var afsigten med mitt förra yttrande.

Herr Rydin: De talare, som öppnat denna diskussion, hafva visserligen icke riktat någon anmärkning emot Konstitutions-Utskottet för innehållet af dess betänkande. Då emellertid deras yttranden innehålla allmänna anmärkningar om regeringssystemet och omförmåla tillvaron af ett missnöje med styrelsen samt särskilda mot statshushållningen riktade anmärkningar, återfalla dessa anmärkningar såsom ett indirekt klander på Utskottet, hvadan jag anser mig böra yttra några ord såsom ledamot af Utskottet.

Den ställning Konstitutions-Utskottet har att intaga, vid granskning af statsråds-protokollen, är genom grundlagen bestämd. Då Konstitutions-Utskottet lemnar rådgifvarnes åtgärder utan anmärkning, är i och med detsamma decharge gifven. Konstitutions-Utskottet är ej ens enligt grundlagen skyldigt att afgifva betänkande i frågan i annat fall, än att anmärkning mot någon rådgifvare gjorts om uraktlåtenhet att iakttaga rikets sannskyldiga nytta, eller om bristande nit, skicklighet och drift hos någon föredragande. Den praxis som gjort sig gällande, har derföre aldrig antagit, att dechargebetänkandet skulle innehålla några allmänna omdömen om regeringsystemet. Utskottet kan derföre icke, vare sig enligt grundlagen eller den praxis som stadgats, komma till annat än ett negativt uttalande. Utskottet kan visserligen i sin motivering yttra sig på ett eller annat sätt om statsrådets förhållande vid särskilda regeringsbeslut, men måste sluta med ett bestämdt uttalande, antingen, att statsrådet *icke* iakttagit rikets sannskyldiga nytta, eller ock, att anledning till anmärkningar *icke* förefunnits. Någon debatt rörande detta betänkande, som ej innehåller någon anmärkning, borde derföre icke gerna kunna uppstå. Ej heller kan den anses behörig. I fall att diskussion öppnas om speciela regeringsbeslut, kan, på sätt Herr Justitie-statsministern yttrat, ej gerna begäras, att statsrådets ledamöter skola oförberedda inlåta sig i svaromål. Och annorlunda blir ej förhållandet med de allmänna anmärkningarne, hvilka ju måste hemta sitt stöd från det sätt, hvarpå speciela frågor behandlats. Olämpligheten af denna debatt i nu företagen ordning framstår ytterligare, om man erinrar sig att grundlagen har anvisat det sätt, hvarpå de anmärkningsanledningar, som för enskilda riksdagsmän kunna erbjuda sig, böra bringas till diskussion. Enligt Riksdags-ordningens § 57 bör motion väckas derom, hvilken sedan till Konstitutions-Utskottet remitteras. De allmänna anmärkningar, som de båda första talarne uttalat, hade derföre lämpligen bort först till Konstitutions-Utskottet remitteras för att nu kunna till diskussion framställas. Endast i det fall, att anmärkningsanledningar mot statsråden blifvit i Kammar-

väckta och till Utskottet remitterade, kan diskussionen göras oberoende af det slut, hvori Utskottet i sitt dechargebetänkande stadnat. Återstår nu att taga i betraktande det påståendet, att missnöje mot regeringen eger rum. Ett sådant tal låter besynnerligt vid detta betänkandes behandling. Om sådant funnits och varit berättigadt, borde det naturligtvis erhållit sitt uttryck antingen i framställning af anmärkningsanledning i Kammaren, eller ock inom Utskottet, och der tagit form af ett yttrande af Utskottet eller ock af reservationer af dess ledamöter. Intet af detta har skett med undantag af den speciela punkt, i afseende hvarå en ledamot reserverat sig och öfver hvilken vid förra riksdagen afgjordes. Dessutom förefaller det märkvärdigt, att, då man haft att glädja sig åt en långvarig fred och framsteg i alla riktningar, ett missnöje med statsrådet skulle finnas af den betydelse, att det med skäl kan göras till föremål för diskussion i denna Kammare. Om vi se tillbaka på de förhållanden, som rådde för hundra eller femtio år sedan, och jämföra dem med den lycka, vi nu i alla afseenden åtnjuta, måste väl i stället för missnöje känsla af tacksamhet råda. Vi kunna i afseende på våra konstitutionela förhållanden särskildt glädja oss åt, att vi utan strid och slitning lyckats genomföra en reform, hvars behöflighet ingen af dem, som motsatte sig nu gällande Riksdags-ordnings antagande, ifrågasatt. Man kan ej heller med skäl såsom befogadt missnöje med regeringen antaga den jäsuing och oro i sinnena, som allt efter individernas olika förhoppningar och farhågor för egen del på olika sätt gifver sig luft och som den andra talaren i ordningen skildrat. Ej heller kan med skäl förebrås regeringen såsom ett klander, om denna ej tillräckligt aktivt uppträdt under dessa första år då den nya Riksdags-ordningen begynt tillämpas med dermed sammanhängande oklarhet i uppfattning af det förhållande, som bör ega rum mellan regering och riksdag. Det är nemligen tydligt, att regeringen måste iakttaga en afvaktande ställning, helst då enskilda motionärer hos riksdagen taga initiativ i de flesta frågor och dervid uttala sina åspråk, som hos åtskilliga sträcka sig till önskan att ögonblickligen vilja se de mest sanguiniska förhoppningar förverkligade i de viktigaste af våra samhällsfrågor. Om vi slutligen taga i betraktande den sparsamhet, som utgör dagens lösen, och som i dag gjorts särskildt till föremål för anmärkningar mot regeringen, så frågar jag mot hvem bör förebråelsen om bristande sparsamhet riktas? hvar är sparsamheten störst? Är det hos den enskilde, hos kommunen eller hos staten? Jag för min del tror, att den stiger ju högre man kommer. I afseende på det enskilda lefnadssättet återstår mycket att önska och äfven kommunen kan betraktas såsom en slösare, jämförd med staten.

Herr Wallenberg: Kronans främste rådgifvare har ifrågasatt, huravida vid detta tillfälle en diskussion vore befogad, då Utskottets betänkande dertill icke gifve anledning eller utgjorde så till sägandes en grundval. Men då grundlagen härom icke innehölle något bestämdt förbud, ansåg sig Hans Excellens böra upptaga åtskilligt af hvad här blifvit framställt. För min del vill jag icke yttra mig öfver regeringens handlingar, enär derom icke förekommer något i

Utskottets betänkande: men då det icke torde kunna ifrågasättas, att ju, när en Konungens rådgifvare yttrat sig i representantförsamlingen, det är tillåtet representanten att upptaga och skärskåda hans yttrande, finner jag mig manad att företaga en sådan granskning.

Hans Excellens Herr Friherre De Geer har, till svar på de framställda erinringarne om brist på initiativ hos regeringen, yttrat: "det torde icke vara lätt för regeringen att taga initiativ, då Riksdagen sjelf skyndar att göra det i snart sagt alla frågor." Jag tror, att detta är ett otillräckligt svar på de önskningar om en större aktivitet hos regeringen, som från många håll blifvit uttalade, och det synes mig som om satsen hade större tillämpning, derest den omvändes sålunda, att, *emedan regeringen icke tagit initiativ, har riksdagen sjelf måst göra det*, hvilket ock obestriddigen varit riksdagens rättighet. Såsom ett bevis på att regeringen begagnat sitt initiativ, anförde den högt aktade talaren, att regeringen 1868 väckt förslag om förändring i organisationen af Konungens statsråd och att detta förslag skulle utgjort början till andra reformer inom administrationen. Men fastän detta förslag då icke vann riksdagens bifall, hindrar detta icke, att ju förslaget kunde vara riktigt och att i det samma låg en tanke, som icke borde på detta sätt kastas å sido derföre, att den icke vid sitt första framträdande vann godkännande af en församling, så talrik som riksdagen. Den hade anyo bort framläggas, om ock måhända i något förändrad form, och regeringen hade ihärdigt skolat sträfva att upplysa representationen om fördelarne af förslaget. Huru stor ihärdighet det fordras för att genomföra en reform, äfven af sådan beskaffenhet, att dess nytta och nödvändighet tydligt inses af den upplystare delen af representationen, derom utgör frågan om förändring i 72 § Regeringsformen det mest talande bevis. Inom Andra Kammarne finnas ännu de, som icke hafva denna sak lika klar för sig som medlemmarne af denna Kammarne. Men icke får man derföre låta den frågan hvila, utan man måste belysa den och diskutera den, till dess den omsider vinner behörigt erkännande. Man får icke gifva sig för det första motståndet, utan måste söka att stärka sina krafter. Om nu den ommäнда förändringen i statsrådets arbetssätt skulle varit en början till reformer inom administrationen i öfrigt, måste jag bekänna, att det fordras ett ovanligt starkt fjerrglas för att upptäcka, när de högt påkallade reformerna inom embetsverken skola blifva genomförda. Att samtidigt flera frågor bringas å bane, synes det mig dessutom icke vara olämpligt, då, såsom ordspråket säger, det ena goda icke förskjuter det andra, och nog tyckes det som om riksdagen vore mera mogen för en förändring inom administrationen än för den, som rör en grundlagssparagraf.

Det har här blifvit yttradt, att reformen af år 1865 skulle varit "ett ändamål". Det är sorgligt, att höra ett sådant yttrande: ty representationsförändringen kan väl icke betraktas annorlunda, än såsom ett *medel* för att uppnå andra och större ändamål. Nu säges, att man icke så kort efter reformen bör taga den nya mekanikens krafter i anspråk. Jag är af alldeles motsatt åsigt. Jag tror, att man genast bör gifva denna mekanik en allvarlig sysselsättning, så

att den ej utvecklar en för stor sjelfverksamhet, som slutar med att den blir en regerande riksdag, hvartill tendenser visserligen ej saknas. Och har det en gång gått så långt, har man kommit underfund med sin styrka och att nästan hvilken framställning som helst mötes med undfallenhet, då torde en återgång utan allvarsamma brytningar blifva svår att åstadkomma, ty den, som en gång läppjat på maktens bågare, vill ej gerna släppa den drycken ifrån sig. Hvad som skall göras, måste göras snart, ty framtiden hörer oss icke till, och man kan ej nu, i de elektriska telegrafernas och jernvägarnes tidehvarf, såsom förr, då man mindre fritt kunde röra sig på tankens och handlingens område, uppskjuta alla frågor. Nutiden är mera fordrande, och vi få ej tänka på oss ensamt, eller undandraga oss att göra något för våra efterkommande. Väl finnes icke här i landet något förtryck, som tynger på folket, och välmågan är i ständig tillväxt; men om, å ena sidan, detta är en källa till glädje, vållas likväl deraf, å andra sidan, en beklaglig likgiltighet för viktiga samhällsfrågor. Den offentliga diskussionen har öfvergått till småsnat och personliga strider, och detta är en af orsakerna, hvarföre jag vågar påstå, att ingen stor idé kan anses lifva riksdagens båda Kamrar. Det är under sådana förhållanden ytterligt svårt att säga *hvad*, som bör göras; men jag tror, att det icke blott är riktigt, utan äfven angeläget, att man uttalar den önskan, att *något* måtte göras. Och befogenheten, ja pligten, att uttala denna önskan hvilat på Första Kammaren, som aldrig gjort något för att försvåra regeringens ställning, utan tvärtom i allmänhet i landet anses stödja regeringen quand même och stämplat såsom regeringens lydiga redskap. För denna Kammar är det en oefftergiftig pligt, att någon gång erinra om önskvärdheten, att en regering, som åtnjuter och förtjenar landets förtroende, äfven måtte förvärfva dess tacksamhet genom att använda de krafter, den eger. Jag tror derföre, att det icke kan anses såsom mindre "ridderligt", att de båda representanter, hvilka yttrade sig först, uttalat sitt bekymmer öfver den afvaktande ställning, regeringen behagat intaga; och det är af denna anledning jag tror, att ingen kan eller bör taga anstöt af denna diskussion.

Öfverläggningen förklarades slutad och memorialet lades till handlingarne.

Justerades tre protokollsutdrag för dagens sammanträde.

Herr Lilliehöök: Jag anhåller om Kammarens tillstånd, att under en tid af tre veckor, räknad från den 29 innevarande månad, få aflägsna mig från Riksdagen.

Denna anhållan bifölls.

Herr Törnerhjelm: Jag anhåller, att under tre veckor från och med nästa Måndag få åtnjuta ledighet från riksdagen.

Jemväl härtill lemnade Kammaren sitt samtycke.

Herr Hallenborg: För någon tid sedan behagade Kammaren medgifva mig ledighet från riksdagsgöromålen; men då under nämnda ledighet förekomma de gemensamma voteringarne, anser jag mig icke för närvarande böra begagna densamma, utan anhåller, det Kammarren måtte tillstädja, att den mig beviljade ledigheten må taga sin början nästa Måndag och sedan fortfara under lika lång tid, som enligt Kammarens förra beslut blifvit mig medgifven.

Bifölls.

Kammaren åtskiljdes kl. 1 e. m.

In fidem
O. Brakel.

Lördagen den 26 Mars 1870.

Kammaren sammanträdde kl. 10 f. m.

Justerades protokollet för den 15 dennes för- och eftermiddagen.

Upplästes två läkarebetyg af följande lydelse:

Att Ledamoten af Riksdagens Första Kammare Herr Carl Hammar är sängliggande sjuk och tillfölje deraf för närvarande urstånd-satt att sina åliggande såsom riksdagsman fullgöra; intygas på af-lagd embetsed.

Stockholm den 25 Mars 1870.

C. J. Holmström,
Med. Licentiat.